

jednak odwołać się do kodeksu amerykańskiego (APA, 2002), który daje pewne wytyczne w tym zakresie. Daniel Shapiro i Charles Schulman (2003) zaproponowali, aby następujące informacje znalazły się w ofercie tej formy pomocy:

- (1) Ta forma oddziaływania jest eksperymentalna i nie wiadomo, jaka jest jej użyteczność w porównaniu z tradycyjną terapią.
- (2) Kontakt nie jest poufny.
- (3) Nie istnieje profesjonalna relacja między klientem a terapeutą.

- (4) Zniechęca się do ponownego kontaktu z tym samym profesjonalistą.
- (5) Zapisy interakcji z klientem mogą być gromadzone tak, aby nie były dostępne dla klienta.

Ważne jest ogólne założenie, że ta forma kontaktu nie może być wykorzystana do diagnozy psychologicznej ani systematycznej terapii. Sądzymy, że doceniając rosnące znaczenie i zalety komunikacji elektronicznej, warto opracować zasady określające możliwości, granice i zagrożenia wynikające z korzystania z tej formy pracy psychologa w kontakcie z ludźmi potrzebującymi profesjonalnej pomocy.

3.3. Kompetencje w praktyce psychologicznej

W każdej dziedzinie praktycznej działalności psychologa obowiązuje dbałość o wysoki poziom kompetencji zawodowych. Konieczne jest zatem stałe zdobywanie wiedzy i doskonalenie umiejętności. Podkreślamy wyraźnie, że podnoszenie kompetencji zawodowych to nie tylko udział w licznych szkoleniach czy procedurach specjalizacyjnych, ale także orientacja w aktualnych osiągnięciach wiedzy psychologicznej. Z drugiej strony istotna jest świadomość granic własnych kompetencji zawodowych, umiejętność dostrzegania ograniczeń własnej fachowości. Ta umiejętność jest niezwykle ważna w sytuacji stałego poszerzania usług psychologicznych i pojawiania się nowych obszarów działalności zawodowej psychologów.

Refleksja etyczna nad własnymi kompetencjami zawodowymi powinna dotyczyć trzech obszarów:

- (1) Podejmowanie się zadań profesjonalnych tylko zgodnie z posiadaną wiedzą i kompetencjami.
- (2) Publiczne przedstawianie swoich kompetencji zgodnie ze stanem faktycznym.
- (3) Rezygnowanie z pracy z klientem, gdy zadanie przekracza kompetencje, a więc po stwierdzeniu własnej niekompetencji.

Wobec szczególnie trudnych wyborów staje psycholog wtedy, gdy zatrudniająca go instytucja wywiera presję, by podjął się zadania przekraczającego jego możliwości zawodowe albo niezgodnego z jego rolą. Dzieje się tak dość często w praktyce, gdy przełożonym psychologa jest specjalista z innej dziedziny, na przykład lekarz, nauczyciel i tym podobne. Wykonując swoją pracę niekompetentnie, a więc źle, psycholog działa na niekorzyść swojego klienta. Jego obowiązkiem jest odmowa wykonania zadania, które przekracza jego umiejętności.

W wypadku gdy psycholog otrzymuje polecenie wykonania pracy, która przekracza obowiązki zawodowe, pojawia się konflikt ról. Wyobraźmy sobie, że dyrektor szkoły poleca psychologowi poprowadzenie lekcji języka polskiego, ponieważ nauczyciel zachorował. Psycholog, akceptując takie zadanie, podejmuje rolę nauczyciela, a więc osoby, która ocenia i wychowuje uczniów, ma zatem wpływ na ich wyniki szkolne. Jak po tym doświadczeniu uczeń, który ma problemy z rodziną czy z rówieśnikami, obdarzy psychologa zaufaniem i potraktuje go jako osobę, która może mu pomóc? Problem konfliktu między wymaganiami różnych ról, które może podejmować psycholog (role prywatne a role zawodowe), stawia go przed wieloma dylematami etycznymi. Jak postąpić, gdy na zajęcia akademickie prowadzone przez psychologa praktyka zgłasza się jego były klient, obecnie student? Czy można w tej sytuacji zachować obiektywizm, oceniając postępy tego studenta? Czy istnieje możliwość odmowy przyjęcia studenta do grupy bez ujawniania tajemnicy, że był on klientem?

W innych sytuacjach konfliktu ról można stawiać podobne pytania. Często najważniejsze jest dostrzeżenie problemu i zagrożeń wynikających z takiej sytuacji, ponieważ nie ma dobrego rozwiązania.

Odrębnym, ważnym zagadnieniem jest umiejętność współpracy z przedstawicielami innych preferencji przy zachowaniu własnej tożsamości zawodowej. Praktyka psychologiczna często wymaga wiedzy z pogranicza innych dyscyplin. Psycholog wykonujący ekspertyzę sądową musi się dobrze orientować w tych obszarach prawa, które bezpośrednio dotyczą diagnozowanego problemu – na przykład prawo rodzinne – ale także w procedurze prawnej. Psycholog kliniczny pracujący na oddziale kardiologicznym musi dysponować podstawową wiedzą

o schorzeniach swoich pacjentów i tym podobne. Współpraca z innymi profesjonalistami oraz działanie na pograniczu psychologii i innych dyscyplin nauki powoduje, że psycholog często staje wobec pytania o własną tożsamość zawodową. Wieloletnie starania o regulację prawnego statusu psychologa, a także nowe zadania pojawiające się przed psychologami wymagają odpowiedzi na pytania, jakie są granice działalności zawodowej psychologa. Potrafiśmy dostrzec i reagować w sytuacjach, gdy inny profesjonalista wkracza na obszar psychologii, na przykład lekarz czy pielęgniarka stosuje testy psychologiczne. Kodeks etyczny wyraźnie nakłada na psychologów obowiązek ochrony specyficznych narzędzi psychologicznych i rzadko się zdarza, że psychologowie lekkomyślnie udostępniają je osobom bez odpowiednich kwalifikacji. Znacznie trudniej ustrzec się wkraczania w kompetencje innych zawodów, gdy nasza rola w kontakcie z klientem nie jest do końca określona. Jednym z trudniejszych przykładów takiej sytuacji jest rola psychologa uczestniczącego, zgodnie z art. 185a § 2 Kodeksu postępowania karnego, w przesłuchaniu dziecka molestowanego seksualnie:

Art. 185a.

§ 1. W sprawach o przestępstwa określone w rozdziałach XXV [Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obywatelności – przyp. J. B. i M. T.-W.] i XXVI [Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece – przyp. J. B. i M. T.-W.]. Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

§ 2. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu **z udziałem biegłego psychologa** [podkreślenie – J. B. i M. T.-W.]. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego.

§ 3. Protokół przesłuchania odczytuje się na rozprawie głównej; jeżeli został sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, należy go odtworzyć.

Przesłuchania takie coraz częściej odbywają się w specjalnie przygotowanych pomieszczeniach, z lustrem weneckim i telewizją wewnętrzną, i to psycholog pozostaje sam z dzieckiem, zadając mu przeformułowane pytania osób, które mają ustalić przebieg zdarzenia. Czy nie jest tak, że kierując się dobrem dziecka, psycholog wkracza na teren zastrzeżony dla prokuratora, sędziego czy policjanta?

Refleksja środowiskowa i dyskusja psychologów dotyczące określenia zadań zawodowych w różnorodnych sytuacjach społecznych, pozwolą nie tylko określić tożsamość zawodową psychologa, ale także uniknąć przekraczania kompetencji zawodowych.

Jednym z ważniejszych aspektów podnoszenia kompetencji jest troska o własny stan psychiczny. Pracując stale z ludźmi, obciążonymi trudnymi problemami życiowymi i oczekującymi pomocy, psycholog także przeżywa stres. Szczególnie narażeni na stres zawodowy są psychologowie udzielający pomocy, ale i przy diagnozie jest to naturalna reakcja na cierpienia klientów oraz poczucie odpowiedzialności za skutki działań profesjonalnych, często dla nich niekorzystne.

Skumulowanie stresu związanego z pracą oraz nieskuteczne radzenie sobie z nim może przybierać formę kryzysu lub chronicznej reakcji kryzysowej, zwanej wypaleniem zawodowym (por. Sęk, 1996). Umiejętność samoobserwacji, korzystanie z merytorycznego wsparcia kolegów, superwizja, stałe podnoszenie kwalifikacji, wykorzystywanie różnorodnych możliwości relaksu w sytuacjach pozazawodowych, wsparcie osób bliskich to tylko niektóre ze sposobów radzenia sobie z przeciążeniami zawodowymi. Dbłość o własną kondycję psychiczną jest jednym z wymogów etycznych obiektywnego i rzetelnego wykonywania zawodu psychologa.

3.4. Etyczne aspekty nauczania psychologii

Podstawą uprawiania zawodu psychologa jest przygotowanie akademickie w ramach pięcioletnich studiów magisterskich z zakresu psychologii. Zarówno kształcenie na poziomie akademickim, jak i podyplomowym przygotowuje do pracy z człowiekiem, dlatego też aspekt etyczny musi być obecny w przekazywanej wie-

dzy. Ważnym elementem dydaktyki psychologicznej jest nauczanie psychologii specjalistów innych zawodów, na przykład nauczycieli, prawników, lekarzy. Każdy z tych rodzajów dydaktyki omówimy osobno, ponieważ różne są problemy etyczne, na które należy zwrócić uwagę.